

ADELA KOŻYCZKOWSKA

Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański

E-MAIL: adelakozyczkowska@wp.pl

„Wytwarzanie wiedzy” jako element polityki kulturowej. Causus wiedzy o języku kaszubskim jako peryferii językowej

Wprowadzenie

W tekście podejmuję próbę krytycznego rozpoznania relacji języka kaszubskiego do języka polskiego. W jej badaniu interesuje mnie proces wytwarzania wiedzy o języku kaszubskim i konsekwencje tej wiedzy dla politycznej i społecznej kondycji wspólnoty Kaszubów.

Swoje myślenie osadzam w studiach kulturowych. Sięgam do koncepcji bell hooks, która ujmuje margines jako miejsce radykalnego otwarcia, a także do koncepcji hegemonii Antonio Gramsciego, którą wspieram myśleniem Michaela Foucaulta. Przyczynkiem do namysłu jest polonocentryczne stanowisko niektórych językoznawców polskich dotyczące stosunku kaszubszczyzny do polszczyzny. W tekście zamierzam przedstawić wybrane praktyki metodologii pozycjonowania i utrzymywania języka kaszubskiego w relacji uległości do języka polskiego.

Konteksty metodologiczne

Choć bell hooks używa pojęcia „margines”, to na użytek tego tekstu będę posługiwać się pojęciem „peryferii” – ale w ujęciu typowym dla myślenia bell hooks – jako miejsca radykalnego otwarcia. Skonstruowana przez nią koncepcja radykalnego otwarcia jest w swej istocie koncepcją radykalnej dekonstrukcji i wiąże się z „polityką umiejscowienia”, co przesuwa uwagę ku kwestiom metodologicznym związanym z pojmowaniem pozycji badacza w badaniu. Dekonstrukcja pozwala zachować nie tylko pozycję badacza,

ale samo badanie daje się w niej ująć jako uczestnictwo w procesie konstruowania kontrhegemonicznej praktyki kulturowej [hooks, 1999: 145]. Idzie o możliwość transgresji poza miejsce wyznaczone przez – w przypadku problematyki tego tekstu – etniczność i język. Inaczej chodzi o możliwość zakwestionowania miejsca, w które badacz został wpisany przez obowiązującą naukę, którą rozumieć trzeba jako jedną z praktyk kulturowych. Chytry rozum hegemonii czyni z nauki potężne narzędzie produkujące wiedzę kulturową, której celem jest wytwarzanie argumentów na rzecz prawdy o świecie [Miller, 1981: 54]. Stąd władza jest rozpoznana jako ten element hegemonicznych stosunków, który zmuszony jest przechwytywać i ujarzmić elity intelektualne grup zdominowanych, a dając im złudzenie uczestnictwa w procesie wytwarzania „prawdziwej wiedzy”, czynić z nich użyteczne narzędzia dalszego ujarzmięcia [Gramsci, 1961a: 691–692], czy też kolonizowania. Idzie o to, by intelektualnie uzależnić rządzonych od rządzących, gdyż każda władza potrzebuje aktywnej zgody rządzonych na objęcie ich moralną, intelektualną i kulturową opieką, czyli hegemonią [Rilley, 2011; Gramsci, 1961b: 604, 610]. To stąd, jednym z elementów dążeń hegemonicznych jest asymilacja i „podbój ‘ideologiczny’ tradycyjnych intelektualistów” [Gramsci, 1961a: 691–692; Smith, 2009: 28].

Praktyka badawcza dostarcza skutecznej wiedzy, która zasila praktykę hegemoniczną, dlatego też moment jej zakwestionowania uznać trzeba za akt polityczny (w sensie przejawu krytycznej świadomości). Władza potrzebuje wiedzy, na którą składają się tak elementy naukowe, jak ideologiczne, konstruowane na fakcie historycznym. Władza potrzebuje wiedzy, za pomocą której dokona interpretacji tego, co historyczne i co w konsekwencji waloryzuje nie tylko pamiętanie, ale też decyduje o przeżywanej teraźniejszości i konceptualizacjach przyszłości.

Nieodłącznym więc kontekstem wiedzy jest hegemonicznie determinowana metodologia jej wytwarzania. Oznacza to, że w badaniu wiedzy badacz powinien przyjąć tezę, że wiedza jest tylko interpretacją, która determinowana jest czasem i miejscem jej wytwarzania [Gramsci, 1991a: 64, 112; Gramsci, 1991b; Gramsci, 2009: 211–214]. Jednak dla Gramsciego, interpretacja to nie tylko proces „odczytywania” rzeczywistości, to przede wszystkim proces uspołeczniania (pedagogizacji), czyli tłumaczenia i wprowadzania mas ludzkich w to, co się (nie)krytycznie o świecie do-rozumiało czy też do-badało [Gramsci, 1991b: 214–215]. Nauka jako fakt kulturowy dostarcza zatem prawomocnych interpretacji nie tylko faktom historycznym, ale także

faktom społecznym, jak język czy tożsamość. Rozpatrując rzecz metodologicznie: problem sprowadza się do kwestii rozpoznania praktycznego znaczenia interpretacji wytwarzanych w obrębie nauki. Szczególnie ważne jest zatem przyglądanie się wiedzy w kontekście jej polityczności, bo to właśnie polityka zmienia wiedzę w polityczną metodę ujarzmiania świadomości [Gramsci, 1991a: 100]. W praktyce przejawia się to jako „nasączenie” tkanki społecznej określoną interpretacją rzeczywistości, w wyniku czego, wtórnie „masy ludzkie dochodzą do konsekwentnego i jednoznacznego pojmowania współczesnej rzeczywistości” [Gramsci, 1991b: 225; por. także Gramsci, 1991a: 145]. W tym znaczeniu wiedza jawi się jako moc [Gramsci, 1991a: 179], a myślenie jako właściwość człowieka jako takiego [Gramsci, 1991a: 175] niezależnie od tego w jaki konkretnie sposób myśli on o rzeczywistości. W tym również znaczeniu zdobyć wiedzę oznacza umocnić władzę. Wiedza i władza są nierozłączne, a mówić o pierwszej znaczy jednocześnie mówić o drugiej [Gramsci, 1991a: 197].

Hegemonia pozycjonuje i unieruchamia podmioty przez praktyki: 1) wychwytywania i ujarzmiania elit intelektualnych; 2) dopuszczania elit intelektualnych grup zdominowanych do procesu wytwarzania „prawdziwej wiedzy”; 3) narzucania rządzonym określonej interpretacji świata; 4) wychowania rządzonych do życia w określonym systemie władzy-wiedzy.

Działanie kontrhegemoniczne nierozzerwalnie wiąże się z odzyskaniem prawa do wyjścia poza granice wyznaczone przez hegemonię. Kontrhegemonia to (od)zyskanie możliwości przechodzenia z peryferii do centrum i z centrum do peryferii. Badacz, który rozpoznaje w sobie gotowość do takiego ruchu, zyskuje możliwość dekonstrukcji siebie jako podmiotu działania [hooks, 1984: IX].

Otwarcie badacza na „politykę umiejscowienia” to (od)zyskanie prawa wypowiedziania się na temat „przestrzeni i lokalizacji”, co w szczególny sposób zmusza do trudnego odkrywania anonimowych miejsc objętych ciszą [hooks, 1999: 145–146]. Idzie więc o taką (auto)dekonstrukcję, która w wiedzę i język badacza włączy doświadczenie umiejscowienia, jednakże w taki sposób, że będzie ono redefiniować tożsamość i „wyzwoli” umiejętność ekspresji własnej „wielogłosowości” [hooks, 1999: 146]. Wybór miejsca, z którego badacz mówi, determinuje jego możliwość rozpoznania dziejących się praktyk kulturowych i zdolność krytycznego ich rozumienia, a w konsekwencji także podjęcia działań kontrhegemonicznych. Umiejscowienie to

nic innego jak świadomość nie tylko swego (b)lokowania¹ w relacje hegemonicznych, to także świadomość uczestnictwa w procesach wytwarzania wiedzy [hooks, 1999: 145].

Etniczność i język – podobnie jak płeć, rasa i klasa społeczna – (b)lokują podmioty w peryferiach. Oznacza to, że wyznaczają one podmiotowi konkretne miejsce w przestrzeni Całości, bo przecież peryferia są częścią Całości, choć jest to zawsze (b)lokowanie poza centrum. Centrum pozwala jednak do siebie przychodzić, ale wcześniej uperyferyjnione podmioty nie mogą tu pozostać na stałe, i ciągle z konieczności zmuszane są wracać na peryferia. Władza wytwarza bowiem skuteczne narzędzia dyscyplinujące do ciągłych i „dobrowolnych” powrotów. Jednak peryferia uwrażliwiają w szczególny sposób „widzenie” Całości: dają szansę patrzenia „z zewnątrz ku wnętrzu” i „z wnętrza na zewnątrz”. Całość – centrum wraz z peryferiami – odciśka się w świadomości podmiotów (tu: w świadomości badacza) za pomocą specyficznie organizowanych doświadczeń codzienności i naznacza ją opozycją wizją świata [hooks, 1984: IX].

Peryferia w tym ujęciu rozumieć trzeba jako miejsce represji i oporu. Ta dopełniająca się opozycyjna binarność działa szczególnie, gdyż człowiek z peryferii albo sam milknie, albo jest uciszany, gdy przychodzi mu publicznie mówić o peryferiach jako przestrzeni oporu [hooks, 1991: 152].

Kaszubski jako peryferia językowa

Kazimierz Nitsch ze swych badań wyprowadził tezę, że kaszubski jest dialektem języka polskiego [Nitsch, 1906: 161–164; Nitsch, 1910; Nitsch, 1956: 16, 19; Nitsch, 1994: 89 i następ.]. Teza ta stanowi w nurcie polocentrycznym naukową podstawę orzekania o relacji kaszubszczyzny do polszczyzny [Nitsch 1960; Dejna, 1973: 14–15, 20–26, 59–81, 82–85, 235–241; Dejna, 1992: 33]. W dalszym rozwoju polonocentrycznego stanowiska wyodrębniły się dwie ścieżki interpretacyjne: pierwsza uznaje kaszubski dialektem polskim (przedstawiciele między innymi Kazimierz Nitsch, Karol Dejna, Zdzisław Stieber) co jednak nie oznacza, że przyznaje dialektowi kaszubskiemu status autonomii [Zieniukowa, 2001: 62]. Druga – uznaje kaszubski dialektem języka polskiego (przedstawiciele między innymi Hanna Popowska-Taborska).

¹ Kategorię zapożyczam od Michela Foucaulta [1993: 30].

Metodologiczną podstawą dla formułowania tezy: „kaszubski jest dialektem”, była/jest koncepcja językoznawstwa strukturalnego wraz z geografią lingwistyczną, jako metodą pozyskiwania językowego materiału empirycznego. Konsekwencją było wprowadzenie i zagnieżdzenie się w ówczesnej i obecnej wiedzy o języku kaszubskim pojęcia „peryferia językowa” i gruntowanie statusu kaszubszczyzny do polszczyzny przy użyciu siatki pojęciowej typowej dla strukturalnie ujętej dialektologii. Przykładem może być obecna w myśleniu Stiebera koncepcja kaszubszczyzny. Kaszubski jest tu peryferią językową, a polski – centrum językowym, i jak tłumaczy autor, właśnie peryferyjność uchroniła kaszubski przed spolszczeniem. Konsekwencją przyjętej pozycji teoretycznej było konfrontacyjne ustawienie – w języku nauki – statusów kaszubskiego i polskiego, co dostarczyło argumentów na rzecz utrzymania w stosunkach społecznych niższego statusu mowy kaszubskiej (jako faktu socjologicznego), której permanentnie odmawiano prawa do bycia językiem (w rozumieniu aktu politycznego). Chodziło więc o wyeksponowanie trzech kwestii, w zakresie: 1) dopełniania polszczyzny przez kaszubszczyznę, 2) zgodności kaszubsko-polskiej jako symbiozy (słownictwa) (Stieber pisze, że dialekt kaszubski jest „uderzająco polski” [Stieber, 1956a: 39]), 3) różnicy kaszubsko-polskiej jako piętna (Stieber pisze, że: „cechy nadające dziś kaszubszczyźnie najbardziej odrębne piętno powstawały nieraz bardzo późno” [Stieber, 1956a: 39–40]).

Najogólniejszy sens wywodu Stiebera sprowadza się do dwóch problemów: 1) peryferyjność kaszubszczyzny powodowała i powoduje, że unifikowała (czyli polszczyła) się ona zdecydowanie wolniej niż inne dialekty polskie; 2) kaszubski jest dialektem przejściowym między dialektami zachodniolechickimi a dialektami polskimi [Stieber, 1956a]. Te dwa aspekty – uznane za obiektywnie prawdziwe – decydowały i decydują o dynamice wewnętrznego rozwoju kaszubszczyzny [Stieber, 1956a: 41, 48; Stieber, 1956b: 30–31; Stieber, 1974: 424]².

Dla potwierdzenia „obiektywnej prawdziwości” polonocentrycznego stanowiska decydujące były badania terenowe prowadzone w latach 1954–1961, pod kierunkiem Zdzisława Stiebera, a następnie Hanny Popowskiej-Taborskiej [1976; 1978], ich efekt jest znany jako *Atlas Językowy Kaszubszczyzny i Dialektów Sąsiedzkich* (AJK). Wydaje się, że wyniki tych badań potrzy-

² Od przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych uznano, że język kaszubski jest *in statu nascendi*, czyli w procesie/stanie rozwoju [Treder, 1990: 81]

mały żywotność tezy: „kaszubski jest dialektem”, i tym samym zatrzymały – i tak już wyhamowany – rozwój języka kaszubskiego. Była to doskonała wytwórnia argumentów na rzecz utrzymania w mocy statusu „kaszubskiego jako dialektu”. Teza ta wtórnie przesądziła o tym, że mowie Kaszubów odmówiono prawa posiadania atrybutów typowych dla języka, czyli uznano, że jest ona na tyle nie-dojrzała, że nie można jej przyznać statusu języka. W sposób „naturalny” uznano ją zatem za dialekt. Jednakże jako dialektowi odmówiono mowie kaszubskiej prawa do autonomicznego rozwoju z tej przyczyny, że stała się ona dopełnieniem polszczyzny i była uderzająco polska.

Konsekwencją przyjętej metodologii była jakościowa szczególność wytwarzanej wiedzy, przy czym nie tyle interesuje mnie w tym tekście to, „co” ta wiedza mówi sama o sobie, ale interesuje mnie to, czym ona rzeczywiście jest i jak przejawia się w konkretnym działaniu. Jak zauważa bowiem Foucault [2005: 170 i następ.] w naukach humanistycznych każda klasyfikacja – choć dzieje się w języku – powoduje konkretną zmianę w stosunkach społecznych. Każda klasyfikacja ma więc znaczenie polityczne.

Teza „kaszubski jest dialektem” w metodologii badań AJK funkcjonuje jako uprzednia wobec metody zbierania danych w terenie, jak również determinuje metodę zapisu i interpretacji zjawisk językowych [Stieber, 1964: 8]. Teza ta nabiera charakteru dwu-znacznie-funkcjonalnej, gdyż w zależności od potrzeby metodologicznej, w jednych okolicznościach funkcjonuje jako teza, w innych jako teoria, która została sformułowana i potwierdzona na gruncie strukturalnego językoznawstwa i geografii lingwistycznej, jako metody zbierania materiału empirycznego. Podejście metodologiczne wytworzyło konkretne pytanie problemowe: „Czy język kaszubski to dialektem języka polskiego?” [por. Zieniukowa, 2001: 62; Popowska-Taborska, 2006a]. Gdyby posiłkować się myśleniem Hansa-Georga Gadamera, który pisze, że znaczenie wypowiedzi ujawnia się dopiero w kontekście pytania [Gadamer, 1979: 112–113], to logika generowanej teorii „kaszubski jest dialektem” daje się rozpoznać już przez demontaż pytania problemowego. Bo oto skrywany sens zapytania: „Czy język kaszubski jest dialektem języka polskiego?”, staje się transparentny za sprawą demaskacji partykuły „czy”. Ta zmusza do szukania odpowiedzi twierdzącej lub przeczącej. Ale uprzedniość tezy wymaga takiego kierowania badaniem, by uzyskana odpowiedź była twierdząca. Mechanizm ten daje się rozpoznać w wypowiedzi Edwarda Brezy, który pisał: „Autorzy AJK na nowych argumentach wykazali to,

o czym pisał prof. K. Nitsch, że **kaszubszczyzna jest dialektem polskim** [podkreśl. – A.K.]” [Breza, 1970: 5].

Podobną retorykę rozpoznać można w wypowiedziach Stiebera czy Popowskiej-Taborskiej, którzy podkreślają, że badania miały na celu „**ukazanie**” bądź „**opis**” **stosunku kaszubszczyzny do reszty gwar Polski północnej** [Stieber, 1964: 9; Popowska-Taborska, 2006b: 77, 88; Popowska-Taborska, 1987: 18; Popowska-Taborska, 2006a: 123; Popowska-Taborska, 1978], ale znów tezą wyjściową badań było: „kaszubski jest dialektem” i to stąd badania przedwstępnie zakładały, że istnieje stosunek kaszubszczyzny do polszczyzny. Tym samym badacze odmówili kaszubszczyźnie prawa do tego, by w przestrzeni naukowej – a w konsekwencji także w przestrzeni publicznej – mogła się pojawić inna, alternatywna wiedza o mowie Kaszubów.

Przywołane przykłady wskazują istnienie metodologicznej presupozycji w postaci założonego i do-określonego związku kaszubszczyzny z polszczyzną. Wydaje się, że właśnie dlatego cel projektowanych badań terenowych nie mógł zakładać (wy)tworzenia nowej teorii, interpretacji mowy kaszubskiej. Badania terenowe stanowiły potwierdzenie obecnej już w przestrzeni publicznej tezy: „kaszubski jest dialektem”. Założenia badań AJK wprost odsyłają do pozytywistycznego ujęcia badań empirycznych, których celem jest sprawdzenie, czy to, co wedle teorii występuje w danych okolicznościach jest zgodne z tym, co rzeczywiście dzieje się w praktyce społecznej. W tak ujętych założeniach metodologicznych idzie o to, by teoria dała się potwierdzić w praktyce badawczej. W przypadku AJK oznaczało to, że: teoria Nitscha dała się potwierdzić w empirii. I jednocześnie teoria Nitscha potwierdziła swe istnienie jako uprzednio istniejącej teza podjętych badań terenowych i tym samym, zdecydowała ona o ich charakterze i przebiegu.

Konsekwencje albo konkluzje

Wieloletnia dominacja polonocentrycznej wiedzy językoznawczej o języku kaszubskim zmodyfikowała tak przestrzeń naukową, jak publiczną przestrzeń kaszubsko-polską do miejsca polonofonicznej artykulacji o statusie języka, znaczeniu kultury i jakości tożsamości kaszubskiej. Koncentracja i ciągle poszukiwanie sposobów legalizacji polonocentrycznej wiedzy utrzymywały dominację języka polskiego już w momencie „niewinnych – jak to nazywa Tomasz Szkudlarek – praktyk nazywania” [Szkudlarek, 2007: 28].

Hegemonia języka polskiego umacniania była przez ciągle negowanie działań rozwijających język kaszubski, w tym wykluczenie wszelkich prób, praktyk i wiedzy związanej z wytwarzaniem standardu literackiego. Moment standaryzacji jest kluczowy dla rozwoju każdego języka, gdyż decyduje on o dwóch najbardziej ważkich dla języka kwestiach: 1) rozwoju literatury i gwarancji jej popularyzacji, 2) nauki pisania i czytania w szkole. Idzie więc o to, by stworzyć wiedzę, dzięki której będzie możliwa odpowiedź na pytania: „Jak pisać? Jak czytać? Jakiego pisania i czytania uczyć?”. Na wyższym poziomie idzie o język, jako czynnik identyfikacji grupowej i podstawę wytwarzania tożsamości grupowej i osobowej. Jeszcze inaczej: idzie o język, na bazie którego wytwarzane i wzmacniane będzie poczucie wspólnotowości. I choć każdy standard językowy jest „przekleństwem” jego małych, lokalnych odmian, to jest on równocześnie „błogosławieństwem” wspólnoty, która mimo lokalnych dyferencji, intuicyjnie i/lub świadomie poszukuje takich inferencji, które zapewnią jej trwanie i rozwój.

Praktyka badawcza polonocentrycznie zorientowanych językoznawców koncentrowała się na wytwarzaniu określonej jakości wiedzy, która w przestrzeni publicznej artykułowała siebie nie przez to, co robi (czyli przez swą funkcjonalność), ale przez to, co orzeka o sobie (autoarbitralność siebie) i przez to, co orzeka o kaszubszczyźnie jako zawłaszczonym przedmiocie badań naukowych (arbitralność wobec kaszubszczyzny). Badania naukowe stanowią element szerszego frontu praktyk hegemonicznych i sprzyjają wytwarzaniu, i podtrzymaniu władzy/porządku społeczno-politycznego. Hegemonia analizowanych tu (wybranych aspektów) badań naukowych objawia się w tym, co uważa się za efekt działań badawczych, a więc w wytworzonej teorii. W niej opisuje się relacje podobieństw i różnic między językami i kulturami, ale w taki sposób, by uzyskać wrażenie „wiernego odwzorowania” rzeczywistości. Bo przecież, to ona – rzeczywistość – stanowiła przedmiot badań. Polonocentrycznie wywarzana teoria odnosi się do przedmiotu badań, tak jakby „opowiadała” o „prawdziwym byciu rzeczywistości”, a prowadzone na jej rzecz badania naukowe potwierdzały tezę, że „kaszubski jest dialektem języka polskiego”.

Tak projektowany i realizowany proces badaczy opiera się na myśleniu epistemicznym, które buduje refleksję na bezpośredniej wiedzy przedmiotowej, „uwikłanej w opozycję [...] ‘wiedzącej’ świadomości i ‘wiedzianej’ rzeczy, poznającego myślenia i poznawanego bytu” [Siemek, 1974: 91]. Praktyka badawcza jest tu zaledwie „przedłużeniem” teorii, której dostarcza empi-

rycznych wskaźników. Tak rozumiana praktyka wprowadza teorię w życie i jednocześnie korzysta z jej efektów [Siemek 1974: 94], ale w taki sposób, że potwierdza istnienie jakiejś uprzedniej wiedzy (prawdy) na temat rzeczywistości, o której sądzi się, że jest obiektywnie realna. Myślenie epistemiczne nakłada na badacza obowiązek dotarcia do prawdy o tym, co obiektywnie realne. Dlatego na poziomie badania nie tyle ważne jest działanie [por: Gramsci, 1991b: 259–260; Śpiewak, 1977: 28–29], ale istotne jest „usprawnianie i ulepszanie narzędzi poznawczych, które mają uczynić odbicie prawdy o świecie coraz wierniejsze a kontury widzialnych przedmiotów coraz bardziej wyraźne” [Śpiewak, 1977: 29]. Zatem to świat obiektywny wyznacza cel działania, a epistemicznie wiąże się to z tym, że wraz ze światem obiektywnym istnieje obiektywna wiedza-o-nim. Świat i wiedza-o-nim są niezależne od człowieka, gdyż istniały przed nim. Człowiek nie może więc zmienić prawdy o świecie, może jedynie podporządkować praktykę (działanie) uprzedniej teorii, czyli istniejącej uprzednio wiedzy-o-świecie. Albo jeszcze inaczej, podporządkowanie praktyki teorii jawi się jako nieuniknione, a to powoduje, że praktyka w żaden sposób nie jest kreatywna, i nie może dążyć do stworzenia żadnej nowej rzeczywistości [Gramsci, 1961b: 540; Śpiewak, 1977: 29].

Wytwarzana w ten sposób teoria (jako efekt badań) przypisuje badanej rzeczywistości prawdziwą-o-niej-wiedzę. Tym samym potwierdza uprzednio istniejącą obiektywną wiedzę o obiektywnym świecie. W przywołanej egzemplifikacji, badania językoznawców nie tylko potwierdzały prawdziwość tezy „kaszubski jest dialektem”, ale jeszcze silniej legitymizowały uprzednią wobec badań teorię „kaszubski jest dialektem”. A zwrótnie badania potwierdziły prawdziwość teorii przez jej kolejne gruntowanie w empirii. Potwierdzone i umocnione teza/teoria funkcjonują jako arbitralne, gdy tymczasem są jedynie sposobami (metodami) poznania rzeczywistości i dotykają myślenia oraz wiedzy o niej.

Tak wytwarzany porządek hegemoniczny jawi się jako „naturalny” wobec myśli i jednocześnie „arbitralny” wobec rzeczywistości. Podczas gdy w swej metodologicznej naturze jest wyłącznie konieczny wobec myśli i względny wobec rzeczywistości [Foucault, 2005: 85–86]. Badania naukowe i wywarcane na ich gruncie teorie naukowe są tylko interpretacjami rzeczywistości, która przez moment stanowić może przedmiot badań. Nieczęsto jednak w wypowiedziach polonocentrycznej grupy badaczy języka kaszubskiego znaleźć można wskazanie, że jest to jedynie interpretacja, że autorzy stawiają

hipotezy, które starają się uwiarygodnić i wytłumaczyć na podstawie faktów, pozyskanych drogą badań naukowych. Analizowana przestrzeń zamknięta jest dla dyskusji i dla teorii, które odkrywają inną wiedzę i inne „prawdy” o języku kaszubskim, czego przykładem może być wypowiedź Jadwigi Zieniukowej, w której autorka wskazała, że już w 1972 roku brytyjski badacz języka kaszubskiego George Stone zwrócił uwagę polonocentrycznym badaczom z Polski, że ich „metodologia jest zbyt sztywna” w podejściu do mowy kaszubskiej, a przyjęta kryteria orzekania zbyt wąskie [Zieniukowa, 2016].

Polonocentrycznie pozyskana wiedza o języku kaszubskim funkcjonuje jako wiedza prawdziwa, jako – według Marka J. Siemka – episteme, która odnosi się do ponadczasowej prawdy o tym, co bezwzględnie jest [Siemek, 2002: 52].

Polonocentrycznie zorientowana episteme modyfikuje kulturę kaszubską na poziomie – jak to ujmuje Foucault [2005: 85–87] – fundamentalnych dyspozycji. Modyfikacje doprowadziły do zniekształcenia wiedzy o języku kaszubskim w rozpoznaniu jego najbardziej archaicznego poziomu, i poważnie zaburzyły rozwój wiedzy o kulturze kaszubskiej, jak i zahamowały rozwój zróżnicowanych sposobów jej poznania. Idzie zatem nie tylko o jakość generowanej wiedzy o języku i kulturze kaszubskiej, ale też o to, że zablokowany został rozwój metodologii badań tej kultury. Zawłaszczenie przedmiotu badań – bo przecież o to, tu idzie – przez jedną tylko grupę badaczy, doprowadziło do sytuacji, w której z przestrzeni badań kaszubszczyzny wykluczone zostały inne metodologie, czyli inne metody dochodzenia do wiedzy (i „prawdy”). Jedną ze strategii zawłaszczania była odmowa dostępu do przedmiotu badań, co spotkało między innymi Jana Trepczyka, autora *Słownika Polsko-Kaszubskiego* [1994].

Fundamentalne dyspozycje, które wyznaczyły mapę pojęciową i wskazały rozumienia pojęć dla badanego tu systemu wiedzy o kaszubszczyźnie, to (między innymi) omówiona wyżej teza/teoria „kaszubski jest dialektem”, która legitymizuje konfrontacyjne ustawianie kultury kaszubskiej jako zdominowanej i kultury polskiej jako dominującej. Nie idzie tu jednak tylko o relację asymetryczności, ale o to, że strona dominująca wytwarza wiedzę (wraz z jej metodologią) o stronie zdominowanej. To tu ujawnia się moment (wy)tworzenia polonocentrycznej reprezentacji/interpretacji kaszubszczyzny.

Kultura dominująca (tu: polonocentryczna polszczyzna) skonstruowała metodologię własnej hegemonii, która nie tylko w praktyce przetwarza kulturowość konkretnej, zdominowanej grupy społecznej (tu: kaszubszczy-

zny) w przedmiot swoich badań i czyni ją w określony sposób widzialną dla badacza [por. Foucault, 2005: 179], ale także konwertuje określoną grupę społeczną (tu: Kaszubów) i jej kulturowość (tu: kaszubszczyznę) do przedmiotu wiedzy [por. Spivak, 2011: 84]. Wytwarzany system wiedzy o kulturze podporządkowanej (tu: kaszubszczyźnie) „sprzyja” nie tyle jej poznaniu, ale przypisuje realnie istniejącej kulturze i językowi wiedzę wytworzoną przez kulturę dominującą. Więcej, w tym procesie przypisania, kultura dominująca (tu: polonocentryczna polszczyzna) przypisuje kulturze zdominowanej (tu: kaszubszczyźnie) także te cechy, których – w swej hegemonii – nie akceptuje [Szkudlarek, 2007: 25]. W przypadku Kaszubów zazwyczaj idzie o zarzut separatyzmu. Kultura kaszubska „zanurzona” w polonocentrycznych interpretacjach siebie, nie tylko jest ustawiana na pozycji gorszej, i w jakiś sposób dopełniającej polszczyznę, ale z konieczności jest dyscyplinowana do tego, by mówić o sobie językiem i wiedzą polonocentrycznej interpretacji siebie. Tak pozycjonowana kaszubszczyzna może wypowiadać się o sobie tylko językiem polonocentrycznego językoznawstwa polskiego.

BIBLIOGRAFIA

- Breza E., (1970), *Kaszubszczyzna w ujęciu atlasowym*, „Dziennik Bałtycki”, nr 182
- Dejna K., (1973), *Dialekty polskie*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk
- Dejna K., (1992), *W sprawie „statusu języka kaszubskiego*, (w:) E. Breza (red.), *Problem statusu językowego kaszubszczyzny: materiały z sesji popularno-naukowej 17 X 1991*, Gdańsk
- Foucault M., (1993), *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, tłum. T. Komendant, Warszawa
- Foucault M., (2005), *Słowa i rzeczy. Archeologia nauk humanistycznych*, t. 1, tłum. T. Komendant, Gdańsk
- Gadamer H.-G., (1979), *Sematyka i hermeneutyka*, (w:) H.-G. Gadamer, *Rozum, słowo, dzieje*, tłum. M. Łukaszewicz, K. Michalski, Warszawa
- Gramsci A., (1961a), *Intelektualiści i organizowanie kultury*, (w:) A. Gramsci, *Pisma wybrane*, t. 1, tłum. B. Sieroszevska, Warszawa
- Gramsci A., (1961b), *Nowoczesny książę*, (w:) A. Gramsci, *Pisma wybrane*, t. 1, tłum. B. Sieroszevska, Warszawa
- Gramsci A., (1991a), *Zeszyt X*, (w:) A. Gramsci, *Zeszyty filozoficzne*, tłum. B. Sieroszevska, J. Szymanowska, opr., wstęp i komentarz S. Krzemień-Ojak, Warszawa
- Gramsci A., (1991b), *Zeszyt XI*, (w:) A. Gramsci, *Zeszyty filozoficzne*, tłum. B. Sieroszevska, J. Szymanowska, oprac., wstęp i komentarz S. Krzemień-Ojak, Warszawa
- hooks b., (1999), *Choosing the margin as a space of radical openness*, (w:) b. hooks, *Race, Gender and Cultural Politics*, Boston, MA
- hooks b., (1984), *Feminist theory from margin to center*, Boston, MA

- Miller R., (1981), *Socjalizacja wychowania psychoterapia*, Warszawa
- Nitsch K., (1956), *Historia badań nad dialektami północnej Polski*, (w:) Z. Stieber (red.), *Konferencja Pomorska (1954). Prace językoznawcze*, Warszawa
- Nitsch K., (1906), *Charakterystyka porównawcza dyalektów zachodnio-pruskich*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, t. 13
- Nitsch K., (1994), *Dialektologia. Mowa ludu polskiego*, (w:) K. Nitsch, *Świat mowy polskiej*, wybór i oprac. S. Urbańczyk, Warszawa
- Nitsch K., (1910), *W sprawie pisowni kaszubskiej*, „Gryf. Pismo dla spraw kaszubskich”, nr 1
- Nitsch K., (1960), *Wybór polskich tekstów gwarowych*, Warszawa
- Popowska-Taborska H., (2006a), „*Język czy dialekt*” – raz jeszcze o statusie kaszubszczyzny, (w:) H. Popowska-Taborska, *Szkice z kaszubszczyzny. Dzieje badań. Dzieje języka. Zabytki. Etymologie*, Gdańsk
- Popowska-Taborska H., (1976), *Atlas językowy Kaszubszczyzny i dialektów sąsiedzkich*, „Nauka Polska”, nr 12
- Popowska-Taborska H., (1987), *Kaszubszczyzna jako sfera oddziaływań pozostałego Polskiego obszaru językowego. 1. Bohemizny*, (w:) H. Popowska-Taborska, *Szkice z kaszubszczyzny. Dzieje. Zabytki. Słownictwo*, Wejherowo
- Popowska-Taborska H., (1978), *Na zakończenie prac nad AJK*, (w:) H. Popowska-Taborska (pod kierunkiem), *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiedzkich. Podsumowania, aneksy*, z. XV, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk
- Popowska-Taborska H., (2006b), *Zdzisław Stieber jako pomorzoznawca*, (w:) H. Popowska-Taborska, *Szkice z kaszubszczyzny. Dzieje badań. Dzieje języka. Zabytki. Etymologie*, Gdańsk
- Riley D., (2011), *Hegemony, Democracy, and Passive Revolution in Gramsci's Prison Notebooks*, „California Italian Studies Journal”, t. 2, nr 2
- Siemek M. J., (2002), *Logos jako dialogos. Greckie źródła intersubiektywnej racjonalności*, (w:) M. J., Siemek, *Wolność, rozum, intersubiektywność*, Warszawa
- Siemek M. J., (1974), *Lukács i problemy marksistowskiej dialektyki*, „Miesięcznik Literacki”, nr 3(91)
- Smith A. D., (2009), *Ethno-symbolism and Nationalism. A cultural approach*, London and New York
- Śpiewak P., (1977), *Teoria i praktyka*, (w:) P. Śpiewak, *Gramsci*, Warszawa
- Spivak G. Ch., (2011) w rozmowie z S. Gunew, *Pytania wielokulturowości*, tłum. M. Kropiwnicki, (w:) G. Ch. Spivak, *Strategie postkolonialne*, Warszawa
- Stieber Z., (1956a), *Stosunek kaszubszczyzny do dialektów polski lądowej*, (w:) Z. Stieber (red.), *Konferencja Pomorska (1954). Prace językoznawcze*, Warszawa
- Stieber Z., (1964), *Wstęp*, (w:) Z. Stieber (pod kierunkiem), *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiedzkich, Tom wstępny*, oprac. Zespół Zakładu Sławistyki PAN, Zakład Narodowy im Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków
- Stieber Z., (1956b), *Zarys dialektologii języków zachodnio-słowiańskich z wyborem tekstów gwarowych*, Warszawa
- Stieber Z., (1974), *Zmiany w fonetyce Jastarni w ostatnim stuleciu*, (w:) Z. Stieber, *Świat językowy Słowian*, Warszawa

- Szkudlarek T., (2007), *Tożsamość i edukacja międzykulturowa*, (w:) C. Obracht Prondzyński (red.), *Problemy i wyzwania edukacji międzykulturowej. Doświadczenia polskie i niemieckie*, Gdańsk-Wieżyca
- Treder J., (1990), *Kaszubszczyzna – problem językoznawców dawniej i dziś*, (w:) J. Borzyszkowski (red.), *Antropologia Kaszub i Pomorza. Materiały I seminarium, które odbyło się w maju 1988 r. w Gdańsku*, Gdańsk
- Trepczyk J., (1994), *Słownik polsko-kaszubski*, oprac. naukowe i aneks J. Treder, t. 1 (A-Ó), t. 2 (P-Ż), Gdańsk
- Zieniukowa J., (2016), *Badania kaszubszczyzny w Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w drugiej połowie XX wieku i w początku XXI wieku*. Referat wygłoszony w ramach konferencji: Język kaszubski: jego status, rozwój i rola organizowaną z okazji X-lecia działalności Rady. Organizatorzy: Rada Języka Kaszubskiego, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie oraz Centrum Języka i Kultury Kaszubskiej Uniwersytetu Gdańskiego. Uniwersytet Gdański, 17–18.06.2016. [Wykład został zarejestrowany przez autorkę artykułu i znajduje się w jej archiwum.]
- Zieniukowa J., (2001), *Ewolucja poglądów na status kaszubszczyzny*, (w:) E. Breza (red.), *Kaszubszczyzna. Kaszëbizna*, Opole

SUMMARY

“Knowledge Production” as area of a cultural policy. The case of the knowledge of the Kashubian language as the peripheral language

Knowledge of the Kashubian language is the result of geographical, political, historical location of Kashubian as community. “Natural proximity” of Kashubian to Polish leads to questions about the status of Kashubian language as a separate language or as a dialect of Polish. Knowledge of Kashubian language describes the political, social (including educational) condition. Changing knowledge of Kashubian modification the political condition of the Kashubian culture and identity.

KEYWORDS: Kashubian culture, Kashubian language, peripheral language, knowledge of Kashubian language, cultural policy.